

Kafka ja eläimen voimaton vetoomus

Risto Niemi-Pynttari

Miksi on loogista, että tuberkuloosiin kuolemassa oleva Kafka nimitti yskäänsä "eläimeksi"?

"Sellaiset ihmiset, minä kuulun heihin, joiden mielestä jo pieni tavallinen maamyyrä on inhottava, olisivat luultavasti saaneet inhosta surmansa, jos he olisivat nähneet sen jättiläismaamyyrän..."

Näin alkaa Kafkan kertomus tutkimuksesta jota kukaan ei tehnyt. Jokainen suunnitelma tuon inhottavan olennon tutkimiseksi ajautuu entistä kauemmaksi kohteestaan. Tämä asetelma kertoo jotain Kafkan omasta savutuksesta, hän keskittyi kirjoittamaan siitä mitä kammosi.

Sanotaan että Kafka kammosi hiiriä, rottia ja jyrksijöitä. Hänen päiväkirjoistaan löytyy merkintöjä kammottavista hiiri- tai rottaöistä. Kafkan eläintarinoiden perusteella on helppo uskoa että hänellä oli eläinphobiaa. Eikä se olisi kovinkaan kummallista. Mutta hän oli kumman utelias tuon kammonsuhteen, monet kertomukset on kirjoitettu se kammo mielessä.

Kafkan eläimet ovat usein koiria ja hiiriä, juutalaiseläimiä, sillä juutalaisia on nimitelty loiksiksi, koiriksi ja hiiriksi. Haukkumasana Mauschen on suomennettu sanalla "jutku". Juutalaisviihastasta Kafka tuntuu löytäneen inhon tunteen jota hän halusi tutkia. Kafkan eläimissä tuo inho tulee konkreettiseksi, ja eläinten avulla hän vie tuon halventavan mielikuvan loppuun asti.

Jopa Sakaaleja ja arabeja kertomuksen sakaaleissa on juutalaisuutta. Sakaalit tungeksivat autiomaahan tulleen kertojan ympärille ja puhuttelevat tätä messiaana ja vapauttajana. Sakaalit odottavat uutta aikaa, aikaa jolloin ihmiset eivät enää surmaa eläimiä ja vaativat että "kaikkien eläinten on saatava kuolla rauhassa; meidän on saatava juoda ne tyhjiin häiritsemättä ja puhdistaa luita myöten. Puhtautta me haluamme, emme mitään muuta kuin puhtautta." Tämä korkea moraali saa kontrastikseen kuvituksen kun sakaalit henki löyhkäten työntyvät kertojan kasvojen eteen.

Eläimen voimaton vetoomus Nietszchen eläimet olivat vitaalisia olentoja. Eräässä vertauksessaan Nietzsche kertoo miehestä joka tapaa hirven ja kysyy eläimeltä onko tämä onnellinen. Hirvi vastaisi olevansa täydellisen onnellinen, mutta koska eläin on täydellisesti tässä hetkessä, tämä unohtaa koko kysymyksen ja astelee tiehensä. Samalla tavalla Rilkelele eläin on autenttisen olemisen hahmo. Rilken eläinelegiaksi sanottu _Duijon kahdeksas elegia _näkee eläimessä absoluuttisen valppauden ja vapautumisen tietoisuuden rajoituksesta.

Kafkan eläimet ovat pikemminkin heikkoja ja väsyneitä, vailla pakanallisen luonnon vitaa-lisuutta. Kertomuksen sakaalit ovat väsyneitä ja rukoilevat armahdusta. Sakaalien ansa on raadonhaju, se kiihottaa niitä niin että ne eivät voi hillitä itseään ja tarinan arabit käyttä-vät sitä hyväkseen. He huvittelevat ruoskimalla sakaaleja aina kun nämä ovat raadon kim-pussa. Näin sakaalit joutuvat oman himonsa pakottamina kestämaan jatkuvaa ruoskintaa, tämä ristiriita tekee niistä väsyneitä.

Kafkan eläimet tulevat selvästikin langenneesta luonnosta. Tuo juutalainen luonto on yhtä vajaa ja langennut kuin ihminenkin, se ei muodosta lainkaan täydellistä systeemiä. Oli-simme kuitenkin kovin kaukana Kafkasta jos toteaisimme, että luontokappaleet olisivat vain pelastuksen ja siunauksen tarpeessa. Vaikka sakaalit rukoilevat eurooppalaista mies-tä messiaana, ne tekevät niin aina nähdessään valkoihaisen. Tärkeämpää on tuo sakaalien lankeamus ja piiskan sivallukset raadon luona kyyristelevien sakaalien kuonolla.

Eläimen langenneisuudesta Kafka on ehkä ammentanut koskettavimmat eläinkuvansa; se näkyy olennoissa jotka ovat vasta puoliksi olemassa. Risteytys -tarinan eläin on puoliksi kissa ja puoliksi lammas; sakaalien tavoin myös kissalammasta on pohjattoman väsynyt, se-kin on peto ja uhri samassa hahmossa. Odradek, tuo juutalaista tähteä ja lankarullaa muis-tuttava olio tuntuu kuuluvan johonkin toiseen luomisjärjestykseen, se on joutunut tänne sattumalta ja näyttää siksi särkyneeltä.

On johdonmukaista, että Kafkan eläimet päästävät vain kuiskauksia tai ne valittavat kut-ten sakaalit. Faabeleiden tavallinen puhuva eläin on palautettu puheen rajalle. Odradekin nauru muistuttaa maahan varisseitten lehtien kahinaa.

Kissalammasta on mykkä, ja silti se "koskettaa kuonolla korvaani. Tuntuu siltä kuin se sanoisi minulle jotakin..."

Walter Benjamin on sanonut "Jos luonnolla olisi puhekyky, se valittaisi." Kafkan eläimet ovat juuri tällä rajalla, mykän luonnon ja alkuperäisen valituksen rajalla.

Benjamin jatkaa että valitus on kielen "voimattomin ilmaus, tuskin aistimel-lista henkäystä enempi; ja missä vaikka vain ruoho kahisee, siinä kaiku aina valitus. Koska luonto on mykkä, se suree. Kuitenkin vielä syvemmälle luon-non olemukseen johtaa päinvastainen lause: luonnon surullisuus saa sen my-käksi."

Aisopoksesta asti faabelit ovat ilmaisseet pienen ja väheksytyyn näkökulmaa. Juuri faabelin kautta eurooppalaiseen kirjallisuuteen tuli eräänlainen sammakkoperspektiivi. On sanot-tu, että faabeleista juontuu yleensäkin se ajatus että tapahtumia voi tarkastella toisin kuin voittajan kannalta. Alistetun näkökulma on eräs niitä asioita joita eläin on opettanut ihmi-selle.

Eurooppalainen faabeli syntyi aikana jolloin kertomisen arvoisena pidettiin vain suuria asioita ja homeerista tyyliä. Suuri epiikka sai välittömästi rinnalleen lajin joka käytti voi-manahan pienimuotoista tarinaa, vähäpätöistä asiaa ja puhui alistetun eläimen äänellä.

Adorno osoittaa kuinka lähellä faabelin traditiota Kafka onkaan. Vasta ilmestyneessä suomennoksessa Adorno sanoo Kafkan kirjoitusstrategiasta:.

“Myös ihmisen pitää sonnustautua vähäpätöiseksi, pieneksi ja avuttomaksi uhriksi, eikä vedota oikeuksiinsa maailmaa hallitsevan tavan, vaihdon lain mukaisesti, joka taukoamatta uusintaa epäoikeudenmukaisuutta....”

Ehkä tuo Adornon ilmaus “sonnustautua” ei ilmaise riittävästi millaisesta eleestä olisi kyse. Varmaankin Adorno tarkoittaa hänelle filosofisesti niin keskeistä mimeettistä elettä, koska hän kirjoittaa: “Kuten vuosituhansia sitten, niin Kafkallakin pelastusta haetaan mukautamalla vastustajan voimaan. Esineellistymisen lumous rikotaan sillä, että subjekti esineellistää itse itsensä.” Tällainen mimeettinen suhde eläimiin on paljon radikaalimpi kuin pelkätään “sonnustautumista” eläimeksi. Kafkalla se on erikoinen yhdistelmä esineellistymistä ja samalla eläimen muistamista omassa itsessä.

Koiran hahmoissa Kafkalla tulee ehkä parhaiten ilmi tapa kuinka hänen eläintarinansa liittyvät traditioon ja toisaalta erkanevat siitä. Koiran hahmoa Erään koiran tutkimuksissa voi jäljittää aina kreikkalaisiin koiriin eli kyynikoihin asti. Koirien dialogit ovat olleet suosittu kertomuslaji; eteenpäin juoksentelevat ja viisaisiin keskusteluihin syventyneet koirat tunnetaan myös keskiajalla.

Kafkan novellista voi löytää muistuman noista viisaista ja vapaana vaeltelevista musiikkikoirista. Kafka oli lukenut E.T.A. Hoffmannin tarinan Berganza –koirasta vaikuttanut siinä esiintyvistä tanssimaan noidutuista koirista. Novellin keskeinen hahmo, yksinäinen tutkijakoiri, on kerran nähnyt noiden musiikkikoirien äänettömän musiikin. Kafka liittyy tuollaiseen vapauteen aina väärintulkinnan mahdollisuuden, ehkä se oli vain koiratappelu.